

De laatste keer dat de Zuiderzee toesloeg

De Waterlandse Vloed zette honderd jaar geleden een groot stuk land onder water. Op Marken vielen zestien slachtoffers, de polders in Buiksloot, Nieuwendam en Ransdorp stonden maanden blank. De vergeten ramp wordt deze week herdacht.

PATRICK MEERSHOEK

In den loop van den dag,' berichtte dagblad *De Waterlander* honderd jaar geleden op zaterdag 15 januari 1916, 'bereikte ons een stroom van telegrammen en telefonische berichten, blijkens welke de orkaan gisteravond en vannacht enorme schade heeft aangericht, vooral in Noord-Holland, benoorden het IJ, waar groote uitgestrektheden zijn overstromd.'

Dat was twee dagen na de ramp, en het zou nog langer duren voor de

precieze omvang duidelijk werd van de watersnood die volgde op een stormvloed in de nacht van donderdag 13 op vrijdag 14 januari 1916. Na weken van stormachtig weer in combinatie met hoge waterstanden in de rivieren was het hoog opgestuwde water in de Zuiderzee over de dijken geslagen, waarna dezelfde dijken op tal van plaatsen waren doorgebroken.

Het polderland tussen de Zuiderzee en Zaandam, Edam en Amsterdam kwam in enkele dagen tijd helemaal

blank te staan, inclusief de dorpen en de boerderijen in het gebied. Negentien mensen verloren het leven, tientallen woningen en agrarische bedrijven gingen verloren. Groot was ook de schade aan de veestapel: naar schatting zeshonderd koeien en tweeduizend schapen verdronken in het wassende water.

Van de negentien doden vielen er zestien op Marken, het eiland waar de bewoners zich aanvankelijk weinig zorgen maakten over het hoge water, vertelt dorpshistoricus Jan Schild. "In Marken was men eraan gewend dat het water eenmaal per jaar over de dijk kwam. De huizen waren op palen gebouwd en de vloer bleef altijd droog. De mensen kropen in de bedstee en wachtten tot het water weer zou zakken."

Dat gebeurde niet. Zware windstoten dreven het water hoger op, tot stooft hoogte, zoals Schild hoorde van een oude dorpeling. "Het grote probleem was dat in het begin van de twintigste eeuw nieuwe huizen waren gebouwd die niet op palen stonden, maar op muurtjes. Het water sloeg de stenen weg, waardoor de woningen inzakten. Zwemmen kon niemand in die tijd, en het water was ijskoud in januari."

In zijn eind vorig jaar verschenen boek *Leven met het water* staat Schild uitgebreid stil bij de watersnood. Bijvoorbeeld met het verhaal van Lijsje van Riel, die in de nacht van de stormvloed op een zolder was geboren, en enkele dagen later door koningin Wilhelmina was geadopteerd. Dat was meer dan een symbolische formaliteit: de baby kreeg vijftig gulden voor een aankoop van babyspullen, en de vorstin bleef haar hele leven belangstelling tonen voor het wel en wee van haar pleegkind. Als Lijsje jarig was, kwam een hofdame naar Marken om een cadeautje brengen.

Maar veel meer persoonlijke overleveringen over de ramp zijn er niet. Schild haalde zijn informatie vooral uit de archieven en niet uit zijn dorpsgenoten. "Marken was een vissersdorp, calvinistisch en nuchter in de omgang met de dood. Mannen verdronken op zee, de kindersterfte was groot. Zo werd ook met de ramp omgegaan. Ik heb kinderen gesproken van mensen die naaste familieleden hadden verloren, en zij vertelden mij dat zij thuis nooit iets hadden gehoord over de rampzalige nacht. Er werd zelfs binnen het gezin gewoon

niet over gesproken."

Heel anders was dat in Buiksloot, Nieuwendam en Ransdorp, ten tijde van de watersnood zelfstandige gemeenten, tegenwoordig onderdeel van Amsterdam-Noord ging twee jaar geleden op zoek naar verhalen over de stormvloed, en haalde een aantal persoonlijke verhalen, verslagen en dagboekfragmenten boven water over de ontreding in het ondergelopen land.

Het resulteerde in een prachtig boek, *Nood aan den dijk*, dat afgelopen zaterdag in de kerk van Ransdorp ten doop werd gehouden, dezelfde kerk waar honderd jaar geleden koeien en een veilig onderkomen vonden toen het water steeg.

Uit het dagboek van Klaasje Westering, zestienjarige molenaarsdochter uit Holysloot: 'Wij, moeder en twee zussen en ik, waren nu nog in de

'Zwemmen kon niemand in die tijd en het water was ijskoud'

Militairen helpen in Nieuwendam

om kinderen in veiligheid te brengen. In dit deel van het overstromde land kwamen geen mensen om, in Marken en omgeving eiste de stormvloed negentien levens.

FOTO COLLECTIE HISTORISCH CENTRUM AMSTERDAM NOORD

molen achter. We waren wel bang, hoewel het water nu één vlakte had en het nare geloei van het vee er niet meer was. Er kwam een bootje met Amsterdammers die wilden ons meenemen, maar moeder wilde het niet hebben, wij moesten wachten op mijn vader en broer.'

De Waterlandse Vloed eiste geen mensenlevens in dit gebied, maar de gevolgen waren niet minder ingrijpend. Waar op het eiland Marken de straten na enkele dagen al weer begaanbaar waren, bleven de polders maanden onder water staan. Honderden vluchtelingen vonden een onderkomen in Amsterdam, waar meteen na de stormvloed een comité voor hulp en bijstand aan de slachtoffers was opgericht.

"Gelukkig waren net veel nieuwe woningen opgeleverd in Amsterdam Oost. Daar konden vluchtelingen terecht," vertelt Wil Sartorius van het Historisch Centrum Amsterdam Noord, een van de schrijvers van het boek. "Meestal voor enkele maanden. Maar we hebben ook brieven gevonden van grote gezinnen die verspreid over het land bij familie onderdak hadden gevonden en elkaar een jaar niet zagen."

Een zware klap voor het agrarisch gebied was het verlies van koeien en

schapen. Daags na de doorbraak werden honderden koeien uit de polders naar de hoger gelegen kerken in de vijf dorpen gebracht, om van daaruit naar de tuin van het Tolhuis te worden overgebracht. Daar stonden de loodsen die twee jaar eerder door gemobiliseerde soldaten waren gebruikt bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

Maar voor het vee in de verder gelegen polders was er vrijwel geen reden aan. Sartorius: "Er zijn verhalen over boeren die hun koe of paard nog via de trap naar zolder probeerden te krijgen. De mensen waren niet rijk en het vee was hun kapitaal. Een deel van het vee is met boten naar Nieuwendam en Buiksloot vervoerd. Anderen hebben geprobeerd de dorpen wandelend met hun koeien over de dijken te bereiken. Maar ook daarbij zijn veel dieren meegesleurd door het water en verdronken."

Op Marken was op dat moment al een aanvang genomen met het herstel van de schade aan de woningen. Dat ging niet zonder slag of stoot, ontdekte dorpshistoricus Jan Schild. "Het plaatselijk watersnoodcomité kon slecht overweg met de burgemeester. Ze maakten ruzie over elke beslissing, en schreven achter elkaars rug om brieven naar de commissaris van de koningin om hun klag te doen. De commissaris moest

bemiddelen om de herstellwerkzaamheden enigszins voorspoedig te laten verlopen."

De geschiedschrijver staat in dit conflict aan de kant van het comité, zeker sinds hij in de archieven een aanvraag van de burgemeester aantroef waarin deze twee dorpelingen voordroeg voor een speciale watersnoodmedaille omdat zij hem van zijn woning naar het raadhuis hadden gedragen, volgens Schild een afstand van ongeveer twaalf meter. "Een merkwaardige, autoritaire man was het. Hij stond de koningin met een hoge hoed en zijn nette schoenen aan op te wachten, terwijl zij met kaplaarzen en een duffelse jas naar het rampgebied kwam om de mensen een hart onder de riem te steken. Zij heeft hem daar ter plekke ook een standje voor gegeven."

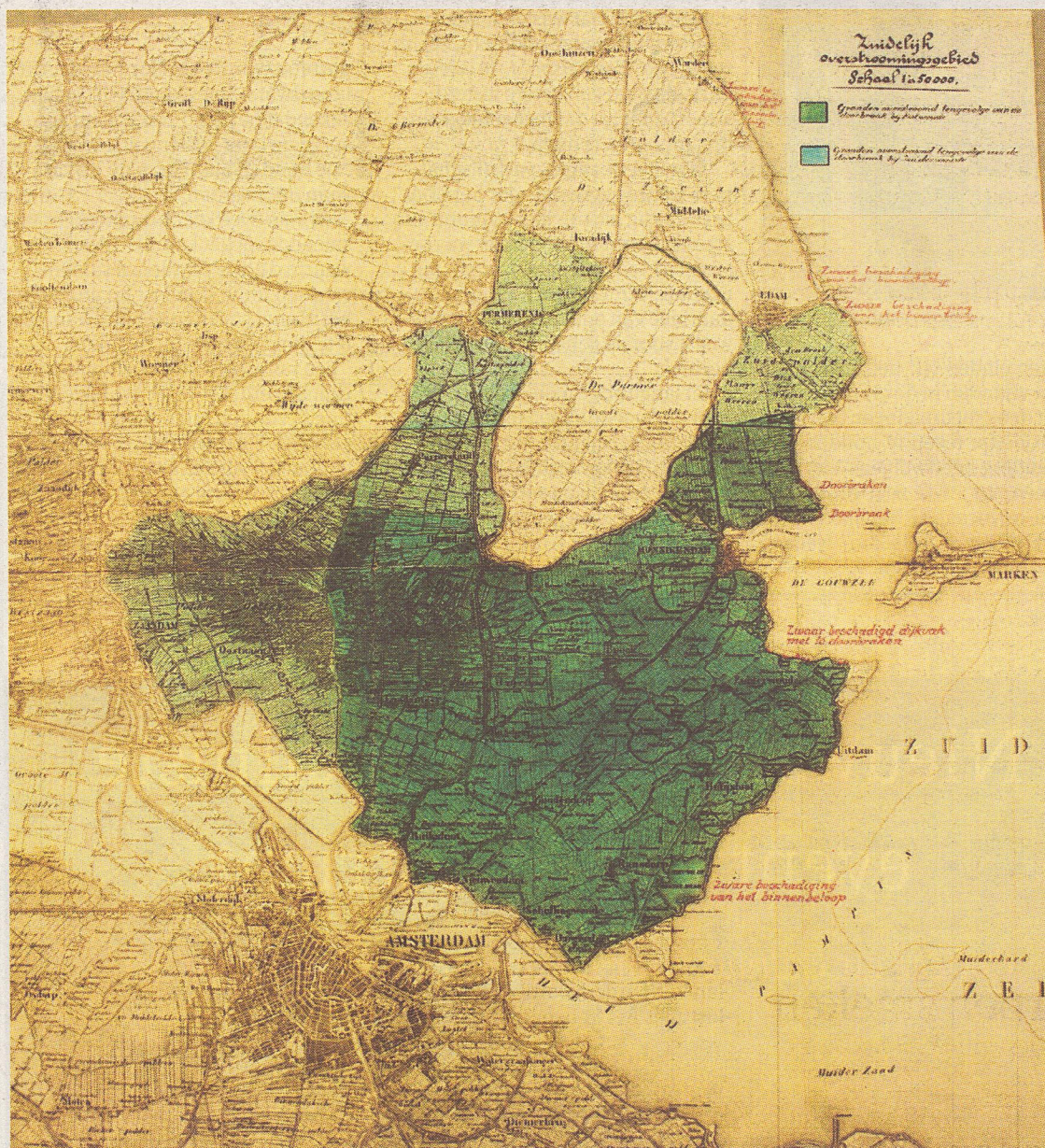
De burgemeester van Marken werd in 1918 afgelest. Ook in Waterland

zorgde de afhandeling van de watersnood voor een ingreep in het bestuur. De armalastige gemeenten konden de gevraagde bijdrage aan het herstel van de dijken en wegen niet betalen, en vroegen Amsterdam om hulp.

Wil Sartorius: "Ze hebben Amsterdam gesmeekt om bij de stad te worden gevoegd. Amsterdam wilde aanvankelijk alleen het gebied tot aan de strategische Oranjesluizen en had geen belangstelling voor het agrarisch gebied daarachter. Ransdorp heeft toen gezegd: het is alles of niets. Het is alles geworden."

De watersnood resulteerde meteen in een actieplan voor de dijken. Niet alleen in het getroffen gebied werden miljoen guldens gestoken in de verbetering van de dijklichamen, ook het oude plan voor een afsluiting van de Zuiderzee werd uit de kast getrokken. In 1932 was de Afsluitdijk een feit. Ook de organisatie van de dijkbewaking ging op de schop. De lappendeken van kleine waterschappen werd vervangen door een nieuw hoogheemraadschap, Noord-Hollands Noorderkwartier, dat werd belast met het beheer en de bewaking van de dijken.

Voor informatie over herdenkingen, exposities en bijeenkomsten: www.waterkustland.nl en www.waterlandsevlloed.nl

Een kaart van een eeuw geleden die het overstromde gebied ten noorden van Amsterdam toont.